

צבא ומדינה*

יצאתי החופשה לבדוק מחדש המצב בצבא וצורכי הביטחון במונח הצר והרחב. הבדיקה נמשכה מיום 26.8.1953 עד 17.10.1953, במשך שבועה שבעה ימים. בדיקה זו מחייבת לשכוח כאילו מה שידועים מכבר ולהסתלק מדעות קדומות ומקבלות ולראות הכל בראייה חדשה, כאילו ראייה ראשונית. בלי זה אין להכיר בשגיאות, שמן ההכרח נעשות מזמן לזמן. כך עשיתי כשקיבלתי אחרי הקונגרס בשנת 1946 תיק הביטחון בהנהלת הסוכנות; בדקתי במשך כמה חודשים בשנת 1947 מצב ההגנה וערכיה, כאילו לא ידעתי כלום, ורק רעיון אחר הנחה אותי: עלינו לעמוד במבחן עליון במלחמת ימים עם כל מדינות ערב, ולא עם ערביי א"י, כאשר היה בעבר. והדבר העיקרי שהתברר לי אז היה שהאמצעים, הכוחות והרגלי המחשבה של אנשי ההגנה אינם הולמים צורכי העתיד. והדבר הקשה ביותר אז היה לשנות הרגלי המחשבה של טובי אנשינו בהגנה.

ניגשתי לבדיקה רק מתוך רעיון אחד: ייעול הצבא וחיטתו. הפעם הייתה הבדיקה הרבה יותר קלה, כי לא עמדנו בפני "בראשית", ונעזרתי על-ידי המטה רבי-הניסיון. צוותות של המטה הכללי כבר עברו במשך הרבה חודשים על הבעיות שהעסיקו אותי ונעזרתי בתוצאות עבודתם. ברוב הבריורים שנתקיימו השתתף גם החבר לבון, מ"מ בשעת החופשה. מלבד ישיבות עם המטה נפגשתי עם הפיקודים. שלושת פיקודי המרחב, דרום, מרכז, צפון, עם חיל-האוויר וחיל-הים, עם חיל-המודיעין ויתר החילות — חיל-הימום, חיל-אספקה, חיל-הנדסה. ביקרתי בבסיסים ובמתקנים הצבאיים וביחוד בבסיסי ההדרכה. היו לי בירורים עם אנפי המטה — אגף כוח-אדם ואגף-אפסנאות, עם מפקדת הנח"ל וגדנ"ע, עם המדור לחינוך והשכלה, עם הממשל הצבאי, ובמיוחד עם חיל-הנשים, מפקדות וחניכות. שוחחתי ארוכות ביחידות עם כמה מהמפקדים. עם ראש המטה ועוזריו העיקריים, והיו לי פגישות עם אנשי משרד הביטחון. התכוננתי גם בכמה הזדמנויות לפעולות הצבא כשרה.

דנתי על מסקנות בדיקתי עם ראש המטה הכללי, והדברים שאבאי לפניכם הם פרי התכוננות ושקול במיטב יכולתי. ביטחוננו כידוע לא תלוי בצבא בלבד. גורמים לא צבאיים יכריעו לא פחות מגורמים צבאיים: יכולתה המשקית והכספית של האומה, הכושר המלאכה, החרושת והחקלאות. זרם העלייה, ההתיישבות בשטחי התורפה על הגבולות, במבואות ירושלים, בנגב, בגליל "המעורב", מלאי של מזון, חומרי גלם, חלקי-חילוף ודרכי-תחבורה, ועל הכל הליכוד והרוח של העם.

בדרך-כלל נתעוררתי בהרבה על בדיקת המצב הצבאי. יש התקדמות רבה באימון, בכושר המפקדים, ביכולת הארגונית והמבצעית, בסגל הפיקודי יש אנשים נאמנים ומחוננים, העובדים לא רק על-ימנת לקבל פרס אלא מתוך חרדה ומסירות לביטחון המדינה.

יש התקדמות רבה בציווד וביוון, ביחוד בחיל-האוויר ובחיל-השריון. המשק הצבאי מתנהל בסדר ופריון העבודה אינו נופל מאיזה משק שהוא בארץ, ואולי עולה עליו. אין סימני שחיתות. יש השגחה ופיקוח ויעילות רבה. נעשית פעולה חינוכית רבה וחשובה

* בספטמבר 1953 יצא בן גוריון לחופשה לקראת פרישתו מתפקידיו כראש הממשלה ושר הביטחון. בשובו הביא לפני הממשלה סקירה של הבעיות האקטואליות באותם ימים: ימי העלייה הגדולה, שהכפילה את מספר אזרחי המדינה, ימי קיצוצים חריפים בצבא הקבע, וימים שבהם גבר החשש מפני מלחמה נוספת. סקירה זו רואה כאן אור לראשונה.

ביחוד בקרב העולים, ואין ספק שהצבא הוא בית הספר החשוב והגדול ביותר בארץ ומלא במידה רבה ייעודו כבית-היוצר לליכוד האומה ולמיווג הגלויות, אבל יש כמוכן גם ליקויים ושגיאות שמן ההכרח לתקנם — עליהם אעמוד בפרוטרוט. מה שעורר בי דאגה קשה בבדיקה זו — הם הגורמים הבלתי צבאיים של ביטחוננו: המשק, ההתיישבות, העלייה — תאוות בצע מופרות, הקבלנות במלאכה והתעשייה האזרחית, המביאה לירי רמאות בחומרים ובעבודה לא הוגנת, והריכוז המסוכן של אוכלוסין בשטח ארץ קטן, בסביבות תל-אביב, המוקע להתקפת-פתע של האויב.

ואעמוד תחילה על ענייני הצבא — ואחר-כך על גורמי הביטחון הבלתי צבאיים.

השאלה העיקרית כמוכן היא: (1) אם צפויה לנו מלחמה; (2) ואם נוכל לעמוד בה ולנצח.

השאלה הראשונה תלויה בהלך רוח ובשאיפות המדיניות של שליטי-ערב, ובכוחם המלחמתי. בקביעת התשובה לשאלה זו אני תלוי לגמרי בידיעות וברעות של המודיעין הצבאי שלנו, שהוא אגב, אולי הענף המשוכלל והמוכשר ביותר בכל שירותי צה"ל ולדעתי אינו נופל משום שירות מודיעין של צבא אירופאי או אמריקני. מה שלא יכולתי להגיד על שום ענף אחר בצה"ל ויש לדעתי לסמוך על האינפורמציה שלו. אנשי המודיעין עצמם מודים שהם מכירים עכשיו פחות את העולם הערבי מאשר הכירו מקודם, כי בשתי ארצות — מצרים, סוריה — ויש להוסיף גם ירדן, חלו מהפכות חצר, וכוחות חרשים, שלפני המדינה לא היכרנו אותם כלל ולא היה מגע, עומדים עכשיו בראש, השליטים הוותיקים היה אפשר לדעת כמעט תמיד מראש כיצד יגיבו על מאורע זה או מצב זה או אחר: השליטים החדשים אינם ידועים; אולם חיל-המודיעין יודע מה שנעשה המכסימום שניתן לדעת באמצעים האנושיים והטכניים העומדים לרשותנו — והם יעילים מאוד, והמצב בכלל ידוע לנו. בייחוד יש לנו ידיעות מתורגמות ומלאות על המערך הצבאי של מדינות ערב, על הכוחות הצבאיים שבכל מדינה, זיונם וכושרם הצבאי, התקדמותם וקשייהם.

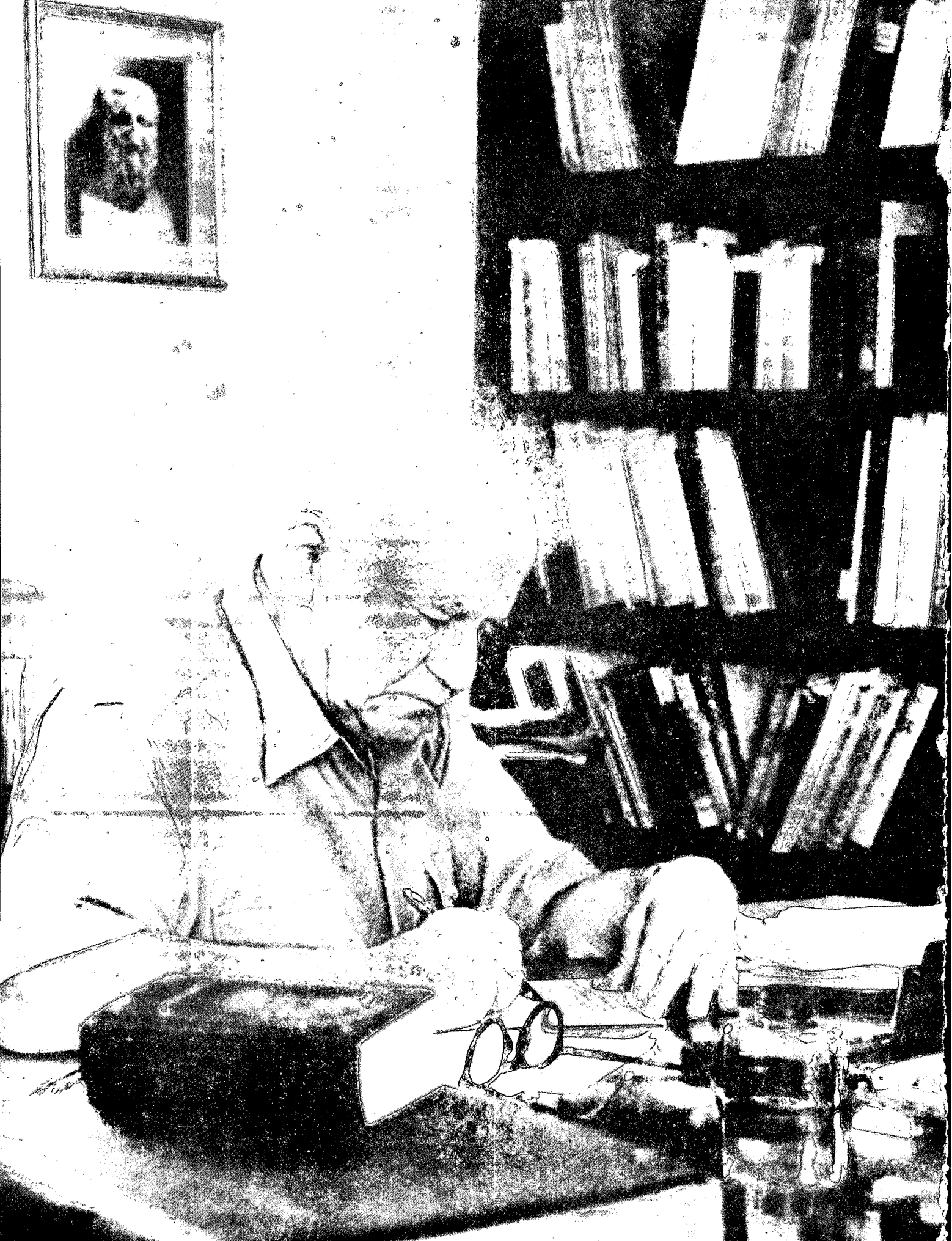
אין כל ספק בעובדה היסודית שמדינות ערב מתכוננות למלחמה בישראל. עד עכשיו לא השלימו ולא ברור מתי ישלימו עם קיומנו בכלל. שליטי שתי ארצות: מצרים וסוריה — נגיב ושישקלי — היו בעצמם חיילים בצבאות הפולשים בשנת 1948, והוכו על-ידינו, וטבעי הדבר שהם שואפים לנקמה.

הערבים הסיקו שלוש מסקנות ממפלתם בשנת 1948:

(1) לא לעשות מלחמה עד שנתארגנו היטב וצבאם ישוכלל מבחינת האימון והציוד. (2) עד שיהיה להם מלאי מספיק של תחמושת ונשק. (3) שפעולתם תהיה אחידה ויקימו מטה אחיד לכל צבאות ערב.

לפי דעת המודיעין לא יגיעו הערבים למצב כוננות צבאית לפני 1956, בערך זאת אומרת בעוד שתיים עד שלוש שנים. אין אצלם בעיה של מלאי מזון. מבחינה זו הם כמוכן עולים עלינו, שיש לנו מלאי של מזון אולי לחודש או לחודשיים. מלאי של תחמושת יש להם בערך לחודש ימים. הם קונים בכל מקום, ומנסים גם לייצר בעצמם, אם כי לעת עתה אין ערך ממשי לתעשייה הצבאית שלהם, אבל הם מנסים להקים תעשייה צבאית כדי להגיע לאספקה עצמית בתחמושת. אין זה דבר קל, ולא ישיגו זאת כל כך מהר. מפיקוד אחיד הם רחוקים עדיין, ולפי שעה יש להם רק כינוס הרמטכ"לים מומן לזמן. אם גם יחליטו על הקמת מטה אחיד — זה ידרוש כשנה או כשנתיים, אם בכלל יבצעו זאת. יש חשדנות וקנאה הדדית, ולקואליציה לא כל-כך קל להקים מטה אחיד יעיל. יש גם הבדלים במתכונת הצבאות הערביים. בסוריה ובלבנון בנויים הצבאות לפי מתכונת צרפתית; בעיראק ובירדן — לפי מתכונת אנגלית; במצרים יש השפעה אנגלית וגרמנית. אבל אין זה מן הנמנע להתגבר על קשיים אלה — ואם יקום בתוכם מנהיג מחונן, הוא מסוגל להפוך הקערה על-פיה ולהחיש תהליך האחידות וההתארגנות — והמלחמה עלולה לפרוץ מקודם.

אין גם להתעלם מהאפשרות שמשטר דיקטטורי עלול ומוכן להיכנס להרפתקה צבאית, במקרה שאינו מסוגל להתגבר על

◆◆◆ יחסי הכוחות בין ישראל לערב (אם ניקח את ישראל כמאה):

170	ארצות ערב	100	ישראל — חטיבות
230	ארצות ערב	100	ישראל — טנקים
400	ארצות ערב	100	ישראל — משוריינים
290	ארצות ערב	100	ישראל — תותחי שדה

יחסי הכוחות בין ישראל ובין כל אחת ממדינות ערב (אם ישראל היא יחידה אחת):

מזרים	סוריה	ירדן	בבל	לבנון	ס"ה	חטיבות
0.5	0.4	0.2	0.5	0.1	1.7	0.5
1	0.5	—	0.5	0.3	2.3	1
0.8	1	0.7	1.2	0.3	4.0	0.8
0.5	1.7	0.4	1.2	0.5	2.9	0.5

כוח האדם הסדיר בארצות-ערב 211,000 איש. ברור שבכוח-האדם לעולם לא נשתווה לערבים וגם לא בכמות הנשק. רוב צבאנו כירוע הוא מילואים, וההשוואה שעשיתי במניין החטיבות, היא השוואה בין החטיבות הסדירות והמילואים שלנו — ובין החטיבות הסדירות של הערבים. לנו יש רק 13 חטיבות. 10 במילואים, 3 סדירות. מהסדירות: 2 הן חי"ר, 1 שריון, במילואים: 9 חי"ר, 1 שריון.

לא לכל החטיבות שלנו יש ציוד והזיון והרכב. מהמלאי הקיים אנו יכולים עכשיו לצייד 6 חטיבות חי"ר מלאות (נוסף על הסדירות) ועוד 2 גדודי חי"ר, 1 גדוד חי"ר מוצנח, 4 גדודי חי"ם. מכשירי קשר יש רק ל-4 חטיבות מילואים.

בסדירים ובמילואים (בחי"ר, חיל שריון, בתותחנים, ח"א, ים ועוד) 164,049 איש, בשירותים שונים (קשר, הנדסה, מ"צ, רפואה, אספקה ותובלה, טכנאים, ציוד וחימוש, מילואים לח"א ולחיל ים ועוד) 67,766, בס"ה, קרוב ל-232,000.

במצבת צה"ל גברים (סדיר ומילואים) בגיל בין 18-44 (מ-45 ומעלה העברנו להג"א) יש 236,000. מהם עובדים במפעלים חיוניים 77,000. מחצית החיוניים, ניתנים להחלפה על-ידי גברים שאינם בגיל גיוס ועל-ידי נשים. באופן שלגיוס נשארים 197,500 עד שנת 1960 יפחת מספר הגברים בגיל צבא ב-25,000 איש (אם לא תבוא עלייה).

בנשק יש לערבים גם עדיפות (בכמות) וגם בענפים אחרים — עליונות (באיכות): מטוסי סילון, תותחים של 155 מ"מ, שתי משחתות.

באוויר כוחנו לא מבוטל, יש לנו 11 טייסות בהן מטוסי קרב (מוסטנגים 48, ספיטפיירים 56), מטוסי קרב ומפציצים (מוסקיטו 48, 9 מהם לקרב לילי), מטוסי סילון מטיפוס מטאור (4 לאימונים, 4 קרב), 3 מבצרים מעופפים, 16 מטוסי דקוטה להובלה, להפצצה ולהצנחה, 25 מטוסים לסיור, 72 מטוסי אימון (הרווארד), 13 פייטרים, 7 פורד, צופיר, 2 הליקופטר — בס"ה 278 מטוסים. אם החוזים והמו"מ שלנו על רכישות בחו"ל (בעיקר בצרפת ובאנגליה) יבוצעו כולם, יחול שינוי בכוח הזיון שלנו, בייחוד בתותחים כבדים ובטנקים, ולא יהיה כל מחסור ברוכים, גם אם נוסף מספר חטיבות חי"ר חדשות כפי שיש ברעתנו לעשות. אבל נשק שנמצא עדיין ברשות זרה בחו"ל — אין לקחתו בחשבון לפי שעה.

היתרונות שיש לנו לעומת הערבים, המסוגלים להכריע היתרון שיש לערבים בכוח אדם ובנשק: (1) יתרון גיאוגרפי. אנו שרויים במרכז (קווים פנימיים) ויכולים בנקל לרכו או לפזר צבאנו לפי הצורך במהירות רבה. הערבים צריכים להביא צבאותיהם ממרחקים (אמנם לא גדולים ביותר), ומעברים שונים. (2) אנו אומה אחידה, והם — בעלי-ברית, ונפוליון אמר שהוא בוחר תמיד להילחם נגד בעלי-ברית מאשר עם בעלי-ברית. אם כי בעניין זה עלול המצב להשתנות לטובת הערבים. (3) יתרון טכני. אין הערבים עדיין מסוגלים להפעיל נשק הדורש

פתרון בעיות חברתיות וכלכליות במדינה. ומשטר כזה קיים לפחות בשתי ארצות — מצרים וסוריה, והוא יכול להתהוות גם בשאר ארצות-ערב.

בשתיים מארצות-ערב — מצרים וסוריה — התהווה בשנה האחרונה תהליך של מיליטריזציה, כי בראש המדינה התייצבו אנשי צבא: נגיב ושישקלי ולמעשה קיים שלטון הצבא. עובדה זו מצד אחד מביאה לידי הגברת הצבא, אם כי במצרים הביא שלטון קבוצת-קצינים, שבראשם עומד נגיב, אם כי אין הוא השליט האמיתי, לידי החלשת הצבא. קצינים שטעמו טעם שלטון מדיני, אינם רוצים עוד לחזור לצבא. הקצינים בשלטון עלו לגדולה וקיבלו דרגות גבוהות, ודבר זה עורר קנאת קצינים אחרים. הרמטכ"ל הנוכחי היה לפני זמן קצר רבי-סרן, והקפצתו לדרגת מג'ור-ג'נרל בכת-אחת עוררה חמת כל שאר הקצינים, ולקבוצת נגיב יש התנגדות רבה בקרב הצבא. אבל "טיהורים" שמשטר דיקטטורי מוכרח לבצע — עלול לשנות המצב. בכל-אופן ברור ששליט צבאי ידאג קודם כל לחיזוק הצבא.

לצבא הסורי אין קצינים חשובים ומנוסים, ושישקלי חייב לדאוג לביטחונם האישי כשהוא בא לחזק הצבא. אבל נעשים מאמצים מתמידים להגברת הכוח הסורי.

בעיראק הצבא ירוד. דיבויזה אחת של הצבא העיראקי מופנית להרי הכורדים, לשמור מפני מרד פנימי, אבל עכשיו החליטו להקים למטרה זו זינדרמריה ולשחרר הצבא העיראקי מדאגות ביטחון פנימי. במשך השנתיים הקרובות עומדים להגדיל הצבא העיראקי באופן-ניכר, וגם לרכוש הרבה נשק, כי לרשותם עומד מטבע-חוץ במידה גדולה, כרווחים מהנפט.

הלגיון בירדן הוא הכוח המאומן ביותר בכל צבאות-ערב. על-ידי הבריטים הוא מיועד להגנת המזרח-הקרוב בפני התקפה רוסית, אבל הוא מסוגל לפעול נגדנו כאשר פעל בשנת 1948. נוסף לגיונות הולך ומוקם המשמר הלאומי על גבולות ישראל.

בשעה זו עוד עומדים צבאות-ערב בשלב של חכנון דפנסיבי, אבל הם עוברים עכשיו לתכנון אופנסיבי. הולך וגדל הביטחון העצמי שלהם, פוחת הפחד מאתנו. יש בידינו כמה תכניות המערך הצבאי של שכנינו המעידות על כיוון חדש — כיוון אופנסיבי. הצבא הערבי הוא כולו סדיר, בשורות פעיל בקביעות, ולא במילואים כמו אצלנו. יש לערבים 24% חטיבות חי"ר, 21 גדודי תותחנים, 13 גדודי שריון, 15 1/2 טייסות שונות, 21 משחתות...

אלף ל"י למען הכשר המקום לצרכי המטה ולמען אפשר למשרדים האזרחיים היושבים עדיין בקריה לצאת למקומות אחרים, שיפוננו על-ידי הצבא.

בכירורם שעשיתי עכשיו רציתי לבדוק גם אם אפשריים קימוצים נוספים בשיא כוח-אדם, אבל הכוונה הראשית הייתה לראות אם אנו ערוכים או נערכים במידה מספיקה לקראת סכנת-מלחמה. כי בינתיים חלו שני שינויים גדולים: זרם העלייה נפסק, והערכים מגבירים כוחם הצבאי.

כלל זה היה נקוט בידי כל הזמן: אסור לסמוך על ניצחונות העבר, ואסור לסמוך על חולשת האויב. המנצח בעבר יכול להיכשל בעתיד, כמו שקרה לצרפתים במלחמת העולם השנייה. הצרפתים נשענו על ניסיונם במלחמת העולם הראשונה, והגרמנים למדו מכישלונם באותה מלחמה, והתכוננו למלחמה בתנאים חדשים, ואלמלא אמריקה, אנגליה ורוסיה, הייתה צרפת נמחית מעל מפת האומות העצמאיות בעולם.

ברור שאם הערבים יילחמו בנו ב-1956 או ב-1960 — יהיו צבאותיהם, אימונם וציודם ואולי גם רוחם שונים בהחלט ממה שהיו בשנת 1948, ועלינו להיות ערוכים למלחמה שתבוא, ולא לזר שכבר עברה.

אנו לא יכולים להחזיק צבא סריר כערבים, גם מטעמים תקציביים וגם מטעמים משקיים.

הכוח המלחמתי שלנו נשען מפני זה בעיקר על מילואים, והכשרת המילואים לעמוד במבחן — זוהי דאגתנו העיקרית. כטרם אפשר תוכנה של הנחה זו — אעמוד בקצרה על הצבא הסדיר — שהוא המקור של המילואים.

צ כא סריר הכרחי (כשביל: 1) הדרכת השנתונים ואנשי המילואים, 2) קיום ביטחון שוטף (כולל שמירת מתקנים צבאיים), גיוס כוח-המילואים בשעת מלחמה והפעלתו. כידוע הולכים השנתונים ומתמעטים. עד שנת 1960, וגם לאחר הארכת שנות השירות עד 30 חודש לגברים צפויה לנו הקטנת חיל-החובה בשנים הקרובות. שיא הצבא הסדיר (כלי אורחים) בשנת 1951 היה 42,666, בשנת 1952 — 46,430, בשנת 1953 — 41,460.

1951	חובה 35,836	קבע 8,830	אורחים 4,775
1952	חובה 38,570	קבע 7,860	אורחים 6,947
1953	חובה 35,300	קבע 6,160	אורחים 4,500

מילואים ישנם השנה 185,303 גברים, 17,836 נשים, ס"ה 203,139 איש. הם מאורגנים בתשע חטיבות חי"ר ובהשלמה לשתי חטיבות חי"ר סדירות, 57 גדודי חי"ם, 11 גדודי תותחנים, 3 גדודי שריון ויחידות השלמה ל-3 גדודי שריון סדירים. 9740 הם מילואים לחיל הנדסה, 4117 לחיל-קשר, 9626 לחיל-אספקה, 10,057 חיל-אוויר, 5412 לחיל-הים, 28,598 למתקני מטכ"ל ועוד. בהג"א — מגיל 45 עד 49 — מאורגנים 31,900.

עוד בימי דוד המלך הבחינו בין שני סוגי חיילים: "היורדים במלחמה" כלומר יחידות לחמויות, ו"היושבים על הכלים", כלומר יחידות שירות. דוד המלך בצדק קבע חוק ששני הסוגים "יחדיו יחלוקו, כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים". מבחינה מוסרית זה נכון. שני סוגי החיילים הכרחיים, ולשניהם אותן הזכויות. אבל מבחינה קרבית וצבאית יש הבדל בינם, והכוח המלחמתי נמדד קודם כל בכמות הלוחמים. והעיקרון של העלאת איכות צבאנו פירושו קודם העלאת הכוח הלוחם על חשבון הכוח השירותי במכסימום האפשרי.

בחינת מערך צה"ל מבחינה זו גילתה ליקויים רציניים שדרושים תקון מהיר, בייחוד לאור הפסקת העלייה והרחבת המלאכה והחרושת במדינה:

יחד עם המטה הגעתי להכרה שעיקר המאמץ בחיל-החובה יש להפנות לכוח הלוחמים (והם: חי"ר, חת"ם, חרמ"ש, ח"א, חיל-

טכניקה דקה ועדינה כמו מטוסים וטנקים כמונו אנו. אולם הערבים יכולים לתקן מגרעת זו — שביסודה אינה נצחית ועלולה להיעלם — על-ידי שימוש במומחים וחיילי-עזר אירופאיים — גרמנים, מוסלמים, יוגוסלבים, פולנים וכדומה.

4) יתרון רוחני — הרוח החלוצית של צבאנו העולה בלי-ספק, ועוד תעלה הרבה שנים על זו שבצבאות ערב. אין אף מומחה צבאי אחד שיולול בחשיבות העליונה של הגורם המוסרי והרוחני. זהו בעצם יתרוננו העיקרי. אבל ביתרון זה הורע מצבנו היום לעומת 1948. לעולים החדשים שהם רוב בצבא ובעם אין החינוך וההשכלה והידיעה וההשתרשות והאהבה לארץ. ואחת הבעיות המרכזיות של ביטחוננו — היא איך להעלות המתח החלוצי, ידיעת-המולדת והחינוך היהודי והאנושי בקרב הנוער-העולה. גם חלק של היישוב הוותיק לקוי בחינוכו.

מ כל האמור מתחייב הכיוון ההכרחי בארגון צבאנו, ציודו ואימונו. מכיוון שאנו נופלים בכמות — עלינו לעלות באיכות. תרגום עקרון ברור זה מהלכה למעשה אינו כל-כך פשוט וקל, כאשר נדמה לכאורה.

השבלים בתולדות הצבא: (1) בתוך המלחמה — אימפרוביזציה למען ניצחון. (2) לאחר קבלת חוק שירותי-הביטחון — רק אז בעצם הוקם צה"ל, אורגן, ציוד ואומן כהלכה.

צה"ל אורגן על-יסוד הנחה של זרם עלייה גדול, וכשעדיין לא אורגנו במידה השירותים האזרחיים, והתעשייה הייתה לקויה, (והיא עדיין לקויה). משום-כך הוטל על הצבא לארגן כל השירותים הדרושים לצבא.

הירושה שירשנו מהאנגלים — גם ירושת האימונים והמסורת של היחידות היהודיות בצבא הבריטי, וגם הירושה החומרית — מחנות הצבא שנשארו אחרי צאת הבריטים — קבעו במידה מבנה הצבא וארגונו.

אולם הצבא האנגלי (והוא הדין — הצבא האמריקני) הוא ביסודו שונה מצה"ל. לא רק שאין לנו אותם האמצעים הכספיים המרובים שעומדים לרשות הצבאות הבריטיים והאמריקניים, אלא ביעודו הצבא האנגלי הוא צבא-משלוח שתפקידו הראשי הוא לא להגן על ארצו ולהלחם על גבולותיה, אלא הוא נועד להילחם ברחבי האימפריה ובארצות בני בריתה: בצרפת, במזרח-התיכון וכו'. ולכן הוא מוכרח לסדר לעצמו כל השירותים ההכרחיים לקיום הצבא, גם אם שירותים אלה אינם ממלאים שום תפקיד מלחמתי ישר.

המחנות הצבאיים הבריטיים בארץ אף הם נבנו לא כשביל צבא שייחלם על הגנת ארץ זו, אלא כצבא משלוח; ומכיוון שפה כמו בכל המורח-התיכון הצבא הבריטי נשען על עבודת ילדים וזולה, פוזרו מחנותיו בכל רחבי הארץ. העבודה במחנות לא הייתה מוטלת על החיילים, אלא עובדי-חוץ וזלים. לצבא הבריטי היה סידור זה נוח וזול.

צה"ל נאלץ להשתמש במחנות הבריטיים כפי שהם, אם כי אפיו ויעודו היו שונים בהחלט מזה של הצבא הבריטי. הוא נועד להגן על מדינת-ישראל, ועבודתו מוכרחה להיעשות על-ידי החיילים או על-ידי אזרחים ישראלים, והפיזור גרם להוצאות מרובות וגם לכפילות. מחנה שמכיל עשרה מתקנים-צבאיים בשטח מרוכז אחד אינו זקוק למשמר גדול פי-עשרה אם הוא בודד. והעבודה האזרחית עולה אצלנו ביוקר מאשר עבודת חייל. על זה עוד ידובר אחר-כך.

כפי שידוע נעשו השנה קימוצים חריפים בשיא כוח-אדם: צבא הקבע הופחת ב-17000 איש (במקום 7860 נשארו רק 6160) ומספר העובדים האזרחיים הוקטן ב-2447. (במקום 6947 אזרחים נשארו רק 4500) מבלי שהוקטן הכוח הלוחם של צה"ל.

אילו היינו יכולים להקים מבנים חדשים מוחאמים לצרכים ולייעודים המיוחדים של צה"ל — היינו יכולים לקמץ שוב בכוח-אדם — בחיל-הקבע ובעובדים האזרחיים, אולם מבנים אלה ירשו כמה מיליונים, לכן החלטנו על ריכוז כל האפשר בקריה בתל-אביב, וגם ריכוז זה לא יצא לפועל מפני שנדרשו כשמונה-מאות

ים) ולהקטין השירותים עד כמה שאפשר. דבר זה אינו פשוט כל-כך, כי למען הפעלת הכוחות המלחמתיים יש הכרח להחזיק בצבא הסדיר כוח-אדם יותר גדול מאשר דרוש לצבא הסדיר עצמו (דרושים הובלה, חיל-חימוש, חיל אספקה, חיל-קשר, חיל-רפואה ועוד). ואם נשלח כל חייל חובה עם כושר בריאות קרבי (הנקרא כ"ק) ליחידות לוחמות, ולא לשירותים, יהיה הכרח להשתמש בשביל השירותים ההכרחיים בחיילי קבע בעלי מקצועות בלתי לוחמים (מהנדסים, רופאים, קשרים, נהגים וכדומה) או באזרחים. כאן מתעורר שיקול תקציבי.

מצב המדינה מחייב צמצום תקציב הביטחון למינימום הכרחי, ועדיין לא ברור לנו מי עולה יותר ביוקר: חייל חובה — או אזרח (חייל חובה ואזרח עולים כמעט אותו הסכום). אנחנו יודעים כמעט בדיוק כמה עולה אזרח, וכמה עולה חייל קבע (בקירוב 2500 ל"י). אבל אין אנו יודעים עדיין כמה עולה חייל חובה. לכאורה הוא עולה (אם לחשוב שכרו, אכלו, תלבושתו, ציודו וכל שאר צרכיו החומריים והרוחניים) בקירוב 560 ל"י לשנה. אולם כל חייל חובה מחייב כמה וכמה משרתים: מ"מ, מ"פ, מג"ד, טבח, רופא, הובלה, דלק ועוד. יש חושבים שבפועל מחייב כל חייל חובה עוד חייל אחד לשרת אותו (כולל מפקדים ושירותים אחרים). יש חושבים רק 75% נפחות. ועדיין לא נעשה חשבון מדויק. אולם יש גם הבדלים בעבודה של חייל קבע ושל אזרח. החייל חייב במסדרים ובאימונים במשך היום, ואינו עוסק אך ורק בעבודה כאזרח. החייל גם לומד המקצוע רק בצבא, ומתחיל ללמוד רק לאחר אימון בסיסי, וכשהוא רוכש המקצוע ומשתלם בו — הוא עובד הצבא, בשעה שהאזרח רכש המקצוע לא על-חשבון הצבא, והוא קבוע בעבודתו. לעומת זאת, יש יתרון בעבודת חייל: כשיש צורך הוא עובר שעות נוספות, וגם כלילה אם יש צורך בכך; האזרח עובד העבודה בשעה קבועה, ואינו גר במחנה. האזרח עלול לעזוב עבודת הצבא בשעת פריחה, או להפסיק העבודה מטעם אחר, ואין הצבא יכול להיות תלוי לגמרי אך ורק ברצונו הטוב של האזרח, בייחוד בשעת-חירום.

בדרג-ישרה — כלומר עבודות הנעשות ביחידות צבאיות כשדה — מטבח צבאי, תיקון רכב ונשק ביחידה, הובלה גדודית וכדומה — מן ההכרח שהעבודה תיעשה על-ידי חיילים. עם כל הפקוקים האלה ומקרי הגבול הטעונים עוד חקירה ובדיקה נוספת, הגענו לידי מסקנה שכל השנתון (בנים) מסוג בריאות בעל כושר קרבי, ישולחו מכאן ולהבא ליחידות לוחמות ולא לשירותים.

ניסוינו עד עכשיו הראה, כי לפחות 12% מכל המתייצבים פסולים לכל שירות צבאי מטעמי בריאות; מהמגויסים — יש 28% שבריאותם פוסלת אותם לשירות קרבי, ורק 72% מהמגויסים יש להם סוג בריאות בעל כושר קרבי, וגם זאת, לאחר שהצבא הוריד דרישותיו ביחס לרמת-הבריאות, אם כי אין הנוער שלנו נופל מבחינת הבריאות מהנוער האנגלי, וגם שם אחוז הנפסלים מטעמי בריאות הוא לא קטן מאשר אצלנו; אבל כוח האדם שלנו הוא מצומצם ודל, ואין לנו הכרירה הרחבה שישנה בארצות-אירופה ועלינו לשקוד על העלאת בריאות הנוער בישראל.

דבר זה — גיוס ליחידות לוחמות — היה למורת רוחם של הרבה מתגייסים הרוצים ללכת ליחידות שונות, מפני ששם הם לומדים מקצוע שיצלח גם בחיים האזרחיים, ואולי גם מטעמי ביטחון אישי (שלא יצטרך להישלח לחזית).

תיעשה גם רפורמה ביחידות המילואים וארבעים אלף איש יעברו מיחידות השירותים ליחידות לוחמות והאנשים יאומונו מחדש.

שינוי מערך זה ידרוש לפחות שלוש שנים. מקודם יאומונו הקצינים והסמלים — זה ידרוש כשנתיים, ואחר-כך — הטוראים. עקרון האיכות מחייב עוד דבר: מתן עדיפות להכשרת מקצועות לוחמים המחייבים תקופה אימון ממושכת (טנקיסטים, טייסים). דבר זה יאפשר להקים במשך שנתיים 18 חטיבות לוחמות (במקום...), מהן 15 חטיבות חיל רגלים, 3 חטיבות שריון. היו לנו עד עכשיו 40 גדודים ח"ים — מאנשי מילואים מגיל יותר גבוה, בערים וביישובים. אנו מוציאים מחיים כל אלה שהם בני 45 ומעלה

(לפי החוק משרתים במילואים עד 49) ומעבירים אותם להג"א. באופן שישארו רק 24 גדודים. אלה יאורגנו ב-8 חטיבות נוספות של חיל-רגלים — בעיקר להגנה מרחבית, כלומר סטטית, אולם בשעת הצורך גם לחזית ניידת.

במקום 10 גדודי תותחנים נגיע ל-18, מהם 5 בעלי טווח ארוך, מזוינים בתותחים 155 מ"מ (שעדיין אין לנו, אבל יש מ"מ עליהם בתחום הקצבת הדולרים שנעשתה השנה).

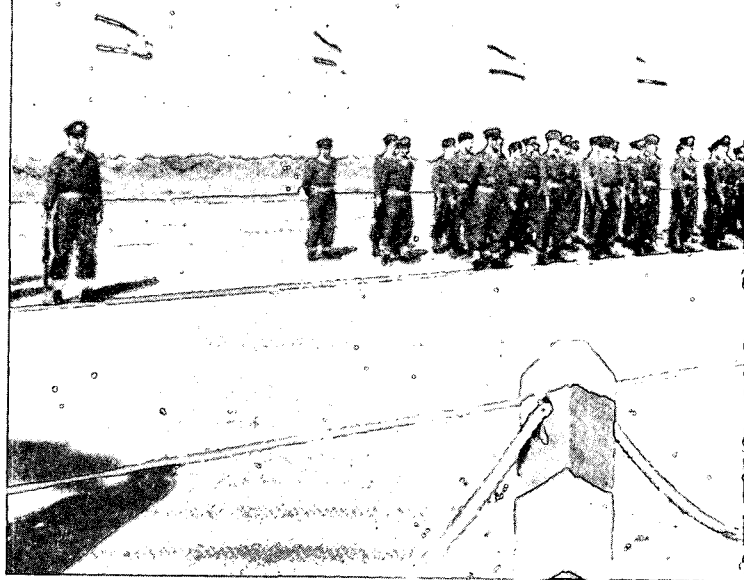
כל אלה יהיו ברובם הגדול כוחות מילואים. בצבא הסדיר נקיים רק שתי חטיבות חיל רגלים. יותר גדולות מאלה שהיו לנו עד עכשיו, אחת מהן תהיה חטיבת נח"ל, שתקבל אימון צבאי מלא (לא כמקודם). אם כי מחצית שירותה — 15 חודש יוקדשו להכשרה חקלאית ולהתיישבות צבאית בגליל המערב ובנגב, כאשר היה עד כה. תהיה יחידה שריון סדירה ו... גדודי תותחנים סדירים. כל השאר יהיה מילואים.

ובטרם אעבור לים ולאוויר — אעמוד על בעיה אחת שנראית לי חיונית ביותר: מהירות הגיוס של יחידות המילואים. לפי הסדרים הקיימים עכשיו יידרשו 6-7 ימים מקריאת המילואים להתייצבות עד היותם ערוכים לקרב. עד היום נענו אצלנו המילואים לכל קריאת התייצבות במידה משיעיה רצון, לרוב במשך 24 שעות. זה מעיד על רמת מורל מנוחה דעת בקרב המילואים. אולם עד שאנחנו יכולים להספיק למתייצבים התלבושת, הציוד, הנשק וכ"ו — ולהביא את המילואים למוצב הדרוש, יעברו בתנאים הקיימים עוד 5-6 ימים. בשעה זו יש רק ל... חטיבות מילואים מחסנים

מיוחדים עם ציוד אישי. בשוויצריה ניתן הציוד האישי והנשק לאיש המילואים בביתו, והוא שומר עליו כעל בבת-עינו, וכשהוא נקרא — הוא מתייצב מיד כשהוא מלובש, מצויד ומוזין. הציבור שלנו עדיין אין לו החינוך וההרגל הדרוש לכך, וכל הציוד של המילואים שמור במחסני הצבא, ואין עדיין לצבא כל הציוד הדרוש לכל חיל המילואים; איטיות הגיוס במילואים יש בה, לדעתי, סכנה חמורה לקיומנו — במקרה של התקפת-פתע מצד שכנינו. מרכז כוח האדם הראשי במדינתנו הוא אוור תל-אביב, הנמצא רק 62

"אפילו המפקד, שגמר בתי הספר הצבאיים הגבוהים ביותר... אינו רשאי לראות עצמו כאדם השליט בתורת הצבא, כי אין תורה זו, ככל תורה מדעית אחרת, נחתמת אף פעם, ורק מי שעוקב בלי הרף אחרי ההתפתחות המתמדת של המחקר הצבאי ובעיות המלחמה, וספר תורת הביטחון אינו מש מפיו — ישכיל ויצליח בדרכו".

(ר' בן-גוריון)

קילומטר מגבול מצרים ו-21 קילומטר מגבול ירדן; ירושלים שוכנת על הגבול; חיפה היא רק 37 קילומטר מגבול ירדן; 63 קילומטר מגבול סוריה. אויבנו יכולים להתקיף אותנו במלוא כוחם מהיבשה, מהים (למצרים יש שתי משחיתות, שבפניהן לא תעמוד שום יחידה ימית שלנו) ומהאוויר, ואם חלילה יגיעו לחל-אביב בטרם נערוך ונגייס מלוא כוחנו — אנו אבודים. גורם הזמן הוא מכריע וגורלי — מבחינתנו, כי אין לנו כמעט כל מרחב ואלמנט יסודי של האיכות — הוא מהירות הגיוס שלנו. ויש הכרח שנצייד כל חטיבת מילואים במחסן מיוחד ושיהיה לנו די רכב להסיע במהירות הגדולה ביותר את המגויסים למוצב המלחמתי.

איני סבור שמצבנו הכספי ירשה להספיק לצבא עצמו די רכב להסעת כל חטיבות המילואים (להסעת חטיבה אחת דרושות... מכוניות-משא גדולות), ובשעת-חירום יצטרך הצבא להזהר מכוניות-משא אורחיות, ולשם כך יש צורך בשני דברים, אחד חוקי ואחד משקי: חוק גיוס וסיוג כל-י-רכב יותר טוב, וסטנדרטיזציה של כל-י-הרכב. רכב לא יכול לפעול אם אינו מובטח במלאי של חלקי-חילוף, וכל מה שמרובים סוגי הרכב — קשה יותר להבטיח חלקי-חילוף.

אנחנו צריכים לדאוג לכך ובזאת אני פונה לשר המסחר והתעשייה — לטפח ייצור של חלקי-חילוף לכל-י-רכב. מבלי אפשרות של ייצור המוני זה לא יתכן, לשם כך יש להמעיט עד כמה שאפשר בסוגי כל-י-הרכב, ולהקפיד על סטנדרטיזציה. כך עשו גם בשוויצריה. החברים אולי יחשבו שאני עומד על דברים טפלים, אני חייב להזהיר את החברים שבאפשרויות בטוחות במהירות הגיוס של צבא מילואים, יהא תלוי גורלנו לחיים ולמוות — אם אויבנו יחליטו להתקיף אותנו שנית. אחר של יום אחד עלול להיות פאטלי.

עקרון האיכות — פירושו שוב הגברה מכסימלית של כוח המחץ העיקרי שלנו — חיל האוויר. אנחנו מוגבלים ביכולתנו הכספית, ובכל שנה אנו חייבים לבדוק מהו המכסימום שאנו

יכולים להפריש לצרכי ביטחון, אבל לגבי מבנה התקציב אין זו השאלה היחידה, יש בעיית העדיפויות בתוך סעיפי התקציב העיקריים. ויש לתת עדיפות, לדעתי, לכוחות המחץ, שבראשם עומד חיל-האוויר; הוא צריך מראשית הסכסוך (אנשינו במטה סבורים — יום לפני פרוץ המלחמה, אבל זה מעורר קושי מדיני עצום) להשמיר כוח האוויר של האויב ולפוצץ שירותי התעופה שלו. הוא צריך לסייע לחילות שלנו בהתקפות על צבא היבשה של האויב. הוא צריך להגן על נתיבות הים שלנו ולחפות על חילות היבשה שלנו. שלטוננו באוויר מבטיח לנו הניצחון יותר מכל גורם אחר, ולהיפך.

הגענו לעצמה לא מבוטלת באוויר... הטייסים שלנו עולים בכושרם וברוחם על הטייסים הערביים, אולם לערבים יש עדיפות כמותית ואיכותית כמטוסים...

אנחנו חלשים בתותחים נ"מ, יש לנו עכשיו רק תותחים נ"מ של 20 מ"מ ו-40 מ"מ. דרושים לנו... תותחים של טווח גבוה יותר... מ"מ. גם יש לשכלל רשת מכ"ם שלנו.

ביום יש למצרים לא רק עדיפות אלא עליונות — יש לה שתי משחיתות, ואיני סבור שאנחנו יכולים להתחרות עם מצרים במרוץ זיון ימי. אבל לא נוכל למסור השלטון המלא בים למצרים — הנתיב היחיד שנשאר חופשי בשבילנו, לאחר שאנו נצורים בים ביבשה מכל העברים.

המטה וחיל-הים רוצים למכור הקורוונות שיש לנו, ולרכוש שתי משחיתות ועירות. בדרך כלל יש לצמצם חיל-הים ושירותיו. לעומת זאת יש להגביר הגנת החופים בתותחים מרחיקי טווח; רכשנו מספר כלי שיט קטנים, עד טווח קצר אמנם, אבל הם כבר מילאו שליחות חשובה במלחמת השחרור (הטבענו ברגעים אחרים שתי אוניות מלחמה מצריות בנמל עזה, בלי כל הפסד מצדנו), ונצטרך לסמוך על האיכות הגבוהה של החומר האנושי שלנו, שיהיה מסוגל לעשות מעשים שהמצרים לא יעשו אותם, ועל חיל האוויר שלנו, שהוא פועל בשמי הים כמו בשמי היבשה.

ביחס למגמה העיקרית של הגברת הכוחות הלוחמים על חשבון השירותים, ומתן עדיפות לכוחות המחץ ביבשה, באוויר ובים — תמימי דעה כל אנשי המטה. אחד הקצינים, שיש לו יותר ניסיון צבאי וידיעות צבאיות אולי מכל החיילים שלנו, קצין בן-קצין, משירת בצבא האוסטרי, הגרמני והבריטי, ומשרת בהגנה ובעצה"ל שלפני מלחמת השחרור חולק על כל שיטת הגיוס שלנו. הוא כופר בערכו ובמעשיותו של צבא עממי או המוני כפי שהוא קורא לו; הוא טוען שבין כך ובין כך לא נוכל אף פעם להשתוות בכמות עם הכוחות הערביים, ושכלל יש מגרעות אורגניות בצבא המוני; (1) איכות כוח האדם בצבא המוני נמוכה וירודה גם מבחינה גופנית וגם מבחינה שכלית, כי הרמה נקבעת על-ידי הממוצע הדמוגרפי של העם, והממוצע בהכרח שהוא ירוד; (2) יש מחסור בסגל פיקודי ומקצועי הדרוש לארגון, לאמן ולהפעיל צבא המוני; (3) החוקת צבא המוני, חימושו וציודו — היא יקרה; (4) החוקת צבא המוני במלחמה בתקן מלא אפשרית רק אם יש רזרבות גדולות של כוח אדם, כי בשעת מלחמה יש אבדות אדם רבות, ויש למלא השורות המתרוקנות. אצלנו אין רזרבות כאלה.

במקום צבא המוני הוא מציע להקים צבא מובחר קטן אך חזק בכוח מחצו. לצבא זה ייבחרו מיטב הכוח האנושי שבתוכנו, יינתן לו אימון משובה וממושך וזה יקטין הוצאות התחזוקה של כוח אדם והאספקה של ציוד וזיון. לרעיון זה יש תומכים בכמה ארצות והוא לכאורה משכנע.

ניסיתי לברר אתו גדלו של הצבא המובחר ואיך יעמוד בשלוש זירות-המלחמה שיהיו לנו בלי ספק בצפון; לבנון וסוריה. במרכז: ירדן ועיראק, בדרום — מצרים. והוא היה מוכרח להודות שנוסף לצבא המובחר יהיה הכרח לגייס ולהפעיל כל העתודות האפשריות ברזרבה מלחמתית, וכל החסרונות שמנה תחילה בצבא המוני — חזרו למקומם.

הגעתי לידי מסקנה שלא צבא מובחר נחוץ לנו — אלא צבא עממי, כי רק בגיוס מלוא כוח-האדם שלנו — נוכל לעמוד, אבל עלינו ליצור יחידות קטנות, קומנדו של פרטיזנים שיהיו מוכשרים לפעול מאחורי קווי האויב ובתוך מחנות האויבים בכל

האמצעים, והמטה עוסק עכשיו במימוש הצעה זו. על הפרטים אין מן הצורך לעמוד פה.

מרחי מקורם שכושר המלחמה נמדד בכמות הלוחמים ובאיכות הכשרתם. עלי עכשיו להוסיף גורם חשוב אף הוא: כמות הנשק וטיבו. התקדמנו בזמן מאז תום המלחמה. בשתי שנים וחצי האחרונות הוצאנו על נשק (מאפריל 1951 עד ספטמבר 1953): בשנת 1951/2 — 8,155,622 דולר (מזה לחילות יבשה 4,331,810, לחיל אוויר 3,031,012 דולר, לחיל הים — 792,800 דולר). בשנת 1952/3 לחיל אוויר 7,671,515 דולר (מזה לחילות יבשה 4,657,506, לחיל-אוויר — 2,630,742, לחיל-הים — 383,267 דולר).

במחצית שנה זו (מאפריל 1953 עד ספטמבר 1953) הוצאנו 3,666,347 דולר, מזה לחילות היבשה 1,264,629, לחיל-האוויר 2,338,803, לחיל-הים 62,915 דולר כס"ה בשתי שנים וחצי האחרונות 19,493,484 דולר (מזה לחילות יבשה — 10,253,945 דולר, לחיל-האוויר 8,000,557, לחיל-הים 1,238,982 דולר).

בשנת המלחמה הוצאנו על נשק למעלה מעשרים אחוז של תקציב הביטחון. החשבונות מאז יש לי בלירות, ולירה של אז הייתה קצת יותר מארבעה דולר כל אחת. בשנה היא הוצאנו 15,100,000 על חימוש מתוך תקציב של 74,478,000 ל"י, בשנה השנייה הוצאנו 4,231,355 ל"י מתוך תקציב של 41,481,574, שזה 10% בשנה השלישית — 1950/1 — הוצאנו 5,533,190 מתוך תקציב של 47,125,190 ל"י, שזהו 11.7% בשנה הרביעית — 1951/2 — הוצאנו רק 2,822,827 ל"י, מתוך תקציב של 57,241,632 ל"י שזהו 4.9% ובשנה החמישית — עד אפריל 1953 הוצאנו 3,534,000 מתוך תקציב של 82,288,000 ל"י שזהו 5.5% בחמש שנים אלה הוצאנו על חימוש של 32,221,412 ל"י שזהו באופן ממוצע לכל התקופה 10.6% מכל תקציב הביטחון. אם נצרף להוצאות החימוש גם הוצאות הציד, הייצור, המחקר-הצבאי ומבנים — יוצא שאנו מוציאים על החזקת כוח-אדם למעלה מ-70% של התקציב, ופחות מ-30% על ציד, כולל נשק ורכב. באמריקה ובאנגליה ובצרפת האחוז הוא 50:50.

מכאן ברור שאנו מפגרים בציד ובחימוש, וזה מוריד ומחליש עצמת הלחימה שלנו, והצבא שלנו אינו מצויד ומוזין דיו; הערבים עולים עלינו גם בכמות הנשק וגם באיכותו, יש להם תותחים ארוכי טווח שאין לנו, יש להם טנקים כבדים שאין לנו, יש להם מטוסי סילון שאין לנו, יש להם אניות משחית שאין לנו. כלומר יש להם עדיפות בנשק גם ביבשה, גם באוויר וגם בים. ואם כי אין הכרח שנשתווה לנשקם בכמות — יש צורך חיוני שלא ניפול מהם באיכותם. ובשלוש השנים הבאות עלינו לשנות המאזן הפנימי של התקציב — להפחית החלק להחזקת כוח-אדם (זה ייתכן אך ורק אם נצליח להקטין שיאי כוח-אדם) ולהגדיל החלק המוקדש לנשק ולציד אישי ויחידתי מלא.

אין טעם להחזיק חיילים שאין להם ציוד ונשק, מוטב יחידה יותר קטנה, מצוידת ומוזינת כהלכה, מיחידה מנופחת בכוח-אדם שאין לה ציוד, רכב ונשק. בכל-אופן נצטרך בשלוש השנים הקרובות להגיע לזינון מלא ומעולה של מינימום הכוחות הלוחמים, אשר נקבע. מוטב להוריד שיא כוח-האדם בשלוש השנים הקרובות, למען שנעלה הזינון בכמות ובאיכות. זאת אומרת בקביעת העדיפויות יש להעריך רכש על כוח-אדם בצבא — כשנתיים הקרובות.

כידוע אינו ארגון לוחמים בלבד, אלא מפעל משקי עצום ומסועף. תקציבו הוא הגדול במשרדי-הממשלה והוא עוסק בקניות, בכנייה, באספקה, במלאכה ובחרושת בקנה מידה גדול.

בישראל כמו בכל ארץ דמוקרטית, הממשלה הנבחרת חולשת על כל ענייני הצבא, ואחד מחברי הממשלה ממונה על משרד הביטחון, והוא אחראי גם להנהלה המשקית וגם לארגון הצבאי. ברור שאין שר הביטחון יכול לעשות כל העבודה בעצמו, ונחוצים לו עוזרים ראשיים: לפי המצב הקיים יש לו מנהל משרד הביטחון, החולש על הצד הכספי והמשקי של המשרד; והרמטכ"ל המפקד

צבא כידוע אינו ארגון לוחמים בלבד, אלא מפעל משקי עצום ומסועף. תקציבו הוא הגדול במשרדי-הממשלה והוא עוסק בקניות, בכנייה, באספקה, במלאכה ובחרושת בקנה מידה גדול.

בישראל כמו בכל ארץ דמוקרטית, הממשלה הנבחרת חולשת על כל ענייני הצבא, ואחד מחברי הממשלה ממונה על משרד הביטחון, והוא אחראי גם להנהלה המשקית וגם לארגון הצבאי. ברור שאין שר הביטחון יכול לעשות כל העבודה בעצמו, ונחוצים לו עוזרים ראשיים: לפי המצב הקיים יש לו מנהל משרד הביטחון, החולש על הצד הכספי והמשקי של המשרד; והרמטכ"ל המפקד

על הצבא ואחראי לארגונו, לאימונו ולהפעלתו בשעת הצורך, ולתכנון לשעת מלחמה. השאלה שמתעוררת סומן לזמן היא מה הם היחסים בין הרשות האזרחית ובין הרשות הצבאית במשרד הביטחון. אין בכל ארץ מספר שווה, וכמעט בכל הארצות יש יבוסים ממושכים על תחומי הסמכויות של הרשויות. ויבוס זה קיים גם אצלנו, ומומן לזמן יש שהוא מחריף וגם מחבל בעבודה, ודרושה הכרעה ברורה וקבועה. לא יכולתי למצוא דוגמא מוסמכת בארצות אחרות שלפיה יש לנהוג, כי: א) בכל ארץ יש נוהג אחר ב) אין התנאים בארצנו דומים לתנאים שבאנגליה ואמריקה למשל.

בצבא עצמו יש שתי מגמות. מגמה אחת רוצה שהמטה והרמטכ"ל בראשו יחלוש לפי הוראותיו של שר הביטחון על כל ענייני הביטחון הצבאיים והמשקיים, וישתמש לשם כך גם בעוזרים ומומחים אזרחיים, כשם שכמה חילות ופיקודים משתמשים בעבודת אזרחים תחת הנהלה צבאית. ומגמה שנייה אומרת שהמטה צריך להצטמצם אך ורק בעניינים הצבאיים ה"טהורים", וכל ענייני הכספים והמשק, מחוץ לדרגיה השרדה, יש למסור ליד הנהלה אזרחית במשרד הביטחון, והם צריכים להשתמש בעבודתם גם בחיילים בתפקידים המתאימים.

מתוך ראות התנאים המיוחדים של הביטחון בארץ, ולשם שמירה על שני העקרונות המרכזיים שצריכים להנחות אותנו: ייעול וחיסכון, אין לרעתו להעמיס על הרמטכ"ל הדאגה והאחריות לצד המשקי והכספי.

1) צבאנו צעיר ונתון בתנאים קשים יותר אולי מכל צבא בעולם — כי אנו שרויים עדיין במצב מלחמה עם כל השכנים ונתונים במצור, וראש המטה ועוזריו חייבים לרכז כל מעייניהם בבעיות התכנון המלחמתי והעלאת איכותו של צבאנו. יש התקדמות רבה בצבא, אבל אנו רחוקים עדיין מהיות צבא משוכלל ושום תשכחות — ולו גם כנות — של אזרחים, אסור שיוזחו את דעתנו. עלינו עוד ללמוד הרבה, ומתוך ניסיון מתמיד עלינו לחשוף ליקויי הארגון והאימון ולתקן אותם, מבלי להיתפס לשגרה. מאמץ זה, מחשבתו וארגונו, מספיק להעסיק יומם ולילה טובי המפקדים שלנו שיעמדו בראש הצבא.

2) דבר החיסכון מוכרח לתפוס אצלנו מקום יותר רב מאשר באמריקה, או אפילו באנגליה ובצרפת או גם בלגיה והארצות הסקנדינביות.

ביטחוננו תלוי לא רק בצבא, אלא במידה לא פחות קטנה בעלייה, בהתיישבות ובפיתוח המשק והתרבות. יכולתה הטוטלית של האומה, בחומר וברוח, תכריע, וצרכינו מרובים, ואסור לנו להוציא אף פרוטה יתרה אחת לצרכי הצבא אם אין בה הכרח גמור. המוח הצבאי רואה בהכרח כל העניינים מבחינת הצבא, ולא תמיד הוא יודע להעריך שאר צרכי המדינה לגופם ושר הביטחון אסור לו שישתמך אך ורק על חוות דעתו היחידה של הרמטכ"ל. כי ברגע שכל אנשי הביטחון כפופים לרמטכ"ל — תשמע בצבא רק דעה אחת ויחידה כי הצבא בהכרח בנוי היררכיה ומשמעת. לאיש צבא לא קל — אם כי לא נמנע — להעריך שיש צרכים אחרים במדינה השקולים כצרכי הצבא, ויש לדון על עדיפויות — בין צרכי ביטחון ובין צרכי מדינה יסודיים אחרים — מתוך הערכה כוללת ושקולה של כל צרכינו ההיסטוריים.

3) על פי מהותם ענייני הצבא כמובן הצד וענייני המשק אינם זהים, ואין הכרח שאדם שמוכשר לדבר אחד, שיהיה מוכשר גם לדבר שני. יכול כמובן גם חייל להיות איש משקי ולהיפך, אבל אין זה מוכרח ואפילו לא מצוי כל-כך, ורמטכ"ל יש למנות קודם כל לפי כשרו הצבאי.

משום זה נראה לי שיש להפריד מהנהלת הביטחון כל ענייני הכסף והמשק והפיקוח הכספי והמשקי בדרג העליון — מענייני הצבא כמובן הצד ויש צורך שלשר הביטחון יהיה עוזר ראשי לענייני כסף ומשק ובעיית כוח-האדם במדינה; לעוזר ראשי קוראים עכשיו מנהל כללי של משרד הביטחון, ואין צורך להמציא שם חדש. ולמנהל משרד הביטחון כמובן שיהיו לו עוזרים וסגנים לענפי הפעולה השונים, אבל אלה חייבים לעבוד מתוך שילוב מתמיד עם מוסדות המטה הכללי, ביחוד אג"א ואכ"א: לא עשיתי וגם לא יכולתי בזמן קצר זה ובעצמי לעשות בחינה מספקת אם אין

אנשים מיותרים, כלומר בלתי הכרחיים בהחלט, גם כמות השונים של הצבאות וגם במשרד הביטחון. הרושם שלי — שיש מקום לחיסכון בשטח זה ויש לקבוע צוות או ועדה מיוחדת, מורכבת מאורחים ומחיללים שיבדקו אם אפשר לקצץ בכוח-אדם במטות, במשרד הביטחון, ואם אין כפילות בעבודת שתי הרשויות; כמעט שברור שיש לעשות חיסכון רב בכוח-אדם, וכל איש קבע ואזרח מיותר הוא הפסד של אלפיים וחמש מאות לירה לשנה וההפסד הוא לא רק למדינה, אלא גם לביטחון. כפי שכבר ציינתי עלינו להקטין האחוז של החוקת כוח-אדם בצבא ולהגדיל אחוז הציוד והנשק במבנה תקציב הביטחון, וזה יש לעשות לא על-ידי הגדלת תקציב הביטחון, בלי הכרח אלא על ידי קימוץ בכוח-אדם.

פני עברי ליסודות הבלתי צבאיים אעמוד בקצרה על שתי סוגיות צבאיות שיש להן גם חשיבות לא צבאית. א. האשה בצבא. גם לבחינת בעיה זו, האשה בצבא, ניגשתי מתוך התעלמות גמורה מהעמדה המקובלת במדינה ועלי, ורציתי לברר לעצמי מחדש שתי שאלות: (1) היש הכרח בגיוס הבנות, (2) היש ירידה או עלייה לאשה בצבא. השאלה הראשונה נפתרה בנקל — על-ידי בדיקת מצב כוח-האדם, ומצב זה לא היה משתנה גם אילו נמשכה העלייה, כי אין לנו כל תקווה להתמיד ברוב או כמעט הפער שיש בין כמות כוח האדם שלנו ובין זה של הערבים. עם המגמה החדשה — מגמה בריאה והכרחית — להפנות כל יוצא-צבא של סוג בריאות בעל כושר-קרבי ליחידות הלוחמות, גדל עוד יותר ההכרח בגיוס בנות. מבלי שהבנות תעשינה חלק גדול של השירותים — נהיה מוכרחים להעביר חלק גדול של גברים בעלי כושר קרבי ליחידות שירות. גם במילואים יהיה עכשיו יותר גדול בבנות, כי אנו עומדים להעביר, כפי שאמרתי, 40,000 מחילות השירותים לחטיבות חי"ר לוחמות. לא כל המועברים יהיה צורך למלא מקומם, כי יש לנו בכמה ענפי שירותים עודף של מילואים, אבל חלק מהארבעים-אלף נצטרך להחליף בנשים ובגברים ללא כושר-קרבי. בתוצאות אלו לא הייתה לי כל הפתעה, אולם בכירור השאלה השנייה — אם הצבא מעלה האשה או להיפך, עלי להגיד שהייתה לי הפתעה נעימה ומעוררת.

נפגשתי עם מפקדות מנוסות וקשישות בעלות ניסיון חיים רב, שיש לסמוך על ידיעתן ודעתן. שוחחתי עם טוראיות שנכנסו לצבא בסוף הקיץ מבוגרות הגימנסיה; שוחחתי עם מדריכות בצבא, קראתי בעיון הרו"ח של צוות המטה שהרמטכ"ל הטיל עליו לברוק מצב החיילת ומעמדה בצבא, ביטחונה מבחינה מוסרית, דיברתי על בעיה זו עם אלופי הפיקודים המרחביים ועם קצינים גבוהים. אין לי כל ספק בדבר — שבדרך-כלל האשה בצבא, בין שהיא בוגרת גימנסיה או סמינריון לגננות ומורות, ילידת הארץ ובת-טובים, ובין אם היא עולה חדשה מארצות אירופה או ארצות המזרח — מתעלה בצבא מבחינה אנושית ויהודית גם יחד. הצבא אינו מורכב ממלאכים, ויש דברים שאין עליהם אפוטרופסים, ויש מקרי הפלה מלאכותית בצבא. אין להעלים גם עובדה זו. אבל כל יודעי דבר בטוחים שמקרים אלה פחותים לאין ערוך ממה שקורה בחיים האזרחיים. יש מקרים שהצבא מוציא מתוכו בחורה יצאנית, כי במעברות, ולא רק בערים יש בתי-בושת, ויש שבחורה כבר נכנסת לצבא. אבל מיד כשעומדים על טיבה — משחררים אותה. היא אין לצבא אמצעים ומוסדות להחזיר נערה כזו למוטב. אבל אלה הם מקרים יוצאים מן הכלל.

בדרך-כלל נתברר לי ללא-ספק שהבחורה העולה, שכאה לארץ בלי חינוך, ערכה האנושי היהודי עולה בצבא, היא רוכשת לעצמה מקצוע, הכרתה העצמית וכוחה המוסרי מתגברים ומתחזקים, ואין ספק שהיא תהיה לאחר צאתה מהצבא אזרחית יותר מועילה ואם יותר מחונכת ועקרת-בית יותר תרבותית מזו שלא הייתה בצבא.

אגב בירורי נודע לי שהצבא מסרב לקבל שנה שנה כאלף בחורות, שאינן יודעות קרוא וכתוב, מפני שעד שיכשיר אותה הצבא לאיוז עבודה מועילה בשכיל הצבא — יגיע זמן שחרורה.

והצבא רק ישיקיע בה עמל והוצאות, מבלי להפיק ממנה כל תועלת, כי אין שולחים בחורות ליחידות לוחמות, אלא לשירותים, ובחורה זו לא תצלח לשירות מבלי שתחונך לכך מקודם.

אם כי הבינות נימוקי התנגדות של הצבא — מתוך ראיית האינטרס המקצועי של הצבא, מפקפק אני אם נכון הדבר מבחינה לאומית כללית. כי בחורה עולה בת שמונה-עשרה שלא יודעת קרוא וכתוב לא תהיה לה כבר שום הזדמנות אחרת לקבל חינוך כל-שהוא, ואיני סבור שרצוי שיהיו לנו אימהות בלתי מחונכות, אנאלפבתיות, קרועות מכל הנעשה בארץ; וביקשתי המטה ומשרד הביטחון שיעיינו מחדש בשאלה, ויבדקו אם אי-אפשר לגייס בחורות אלו, לחנך אותן כמו שמחנכים גם חיילים אנאלפבתיים — ולמצוא סידורים כאלה שמגוייסת כזו תביא גם תועלת לצבא.

מה שהפתיע אותי יותר — הוא שנוכחתי שגם הנערה הישראלית "בת-הטובים", בוגרת הגימנסיה, מתעלה בצבא. הן רוכשות ניסיון-חיים עשיר, מתעצמות והכרתן העצמית מתעלה. אמנם בשבוע הראשון או בשבועיים הראשונים הן בלתי מרוצות — המשמעת והאימונים וכל סדרי הצבא מעיקים עליהן, אבל מיד הן מתגברות, ובשבוע השלישי והרביעי הן מרגישות עצמן בטוב ומקבלות ההגבלות והחומרות כצבא באהבה. דבר אחר מצער נתגלה לי, שהוא לדעתי קודם כל אשמת המורים: בוגרות הגימנסיה מכיטות על הבחורה העולה בכזו ומתרחקות מחברתה. אני בטוח שאילו היו המורים מסבירים לתלמידים ולתלמידות במחלקה השביעית והשמינית — מה זה מיווג גלויות ומהי שליחות הנוער הישראלי בתהליך זה ומה נדרש מהם בצבא, היו גם הבחורים וגם הבחורות של בתי-הספר התיכוניים באים לצבא ברוח אחרת והיו מגלים יחס אחר בפגישתם עם שבי-הגולה. ויש לחנך תחילה את המחנכים, כי דבי לא שנה — חייא מנין? יש גם צורך לגייס מספר נשים משכילות בוגרות, שכבר אין להן צער גידול בנים, מבנות ארבעים ומעלה, שיתנדבו לצבא ויטפלו גם בבנות הצבריות וגם בעולות החדשות (ויש גם בנות הארץ המשוללות כל חינוך).

בסוף דברי בפרק אצטט לכם מדברי מפקדת מדריכה צעירה אחת, המשרת בצה"ל משנת 1948 ועד היום: "עברתי עם בחורות אשר לא הכירו את הארץ ואת ההווי שלה. אך לאחר שסיימו שנה של שירות אי-אפשר היה להכיר אותן, גם מבחינה יהודית וגם מבחינה אישית. הצליחו להיקלט להווי הארץ. היו בחורות אשר לא ידעו עברית, לא ידעו חיי-חברה, לא ידעו ניקיון אישי והווי ישראלי, ואחרי חודשיים כבר היה משהו אחר בכל סגנון חייהן. עצם הדיבור שלהן, הביטחון העצמי — השתנה". ברור ש"נחל" זה הוא המקום האידאלי לחינוך בנות מסוג זה.

ב. ובמילים אחרות על הפעולה החינוכית של הצבא בכלל. ושוב עקרונות האיות הגבוהה והמצב היורד בתוך קיבוץ הגלויות מטילים על צה"ל תפקידים חינוכיים שאין לכל צבא אחר. הדבר היסודי שבו בעצם תלוי הביטחון — וגם כל השאר — העם, הרי בכל ארץ הוא מצוי ונתון למפרע, עוד לפני היות המדינה; במדינת ישראל קיים עם יהודי רק בכוח ולא בפועל. רוב האוכלוסין הם עולים חדשים שעלו ארצה לאחר ייסוד המדינה, רובם באו מתוך אונס, ואין להם השכלה יהודית (לרבים — אין גם שום השכלה אנושית) אין להם שורשים בעבר היהודי, אינם מכירים הארץ ואינם קשורים לארץ, אינם יודעים עברית ואינם יודעים מה שנעשה כאן. ספק אם אנשים כאלה ילחמו כאשר לחם הנוער בשנת 1948. ולא מספיק שטירוני אלה יקבלו אימון צבאי. ויתנו בידם נשק. אין מומחה צבאי שאינו מכיר שהמורל — או בעברית הרוח — של הצבא הוא הגורם הראשי, אם לא היחיד, בניצחון. ועל צבאנו הוטל להיות בית-ספר ובית-יוצר — לחנך יהודים ואנשים וללכד ערב השבטים הרחוקים זה מזה — לעם אחד. וכל טירון בצבא נבחן קודם כל אם קיבל איזה חינוך שהוא. הצבא קבע 10 דרגות, מאפס ועד תשע. אפס — זה מי שאינו יודע לא לכתוב ולא לקרוא. חמש הדרגות הנמוכות מאפס — עד חמש, חייבים בלימודים. האנאלפבתיים הגמורים באים לרוב מתורכיה, מעיראק (ביחוד מערי-שדה) ומרומניה. בשבועיים הראשונים

בבסיס האימונים אינם עושים כלום — אלא לומדים עברית במשך שישים שעות — ועליהם לרכוש לפחות 200 מילים למען יבינו הפקודות. בשבועיים אלה מלמדים אותם גם ראשית הכתיבה. אחר-כך עליהם ללמוד עוד ביחידה שלהם עוד 140 שעה, בס"ה 200 שעות, עד שירכשו מינימום 1200 מילים (לרוב רוכשים יותר — על-ידי שיחות עם חיילים אחרים). המורים הם חיילים — מהצבא הסדיר ומהמילואים. בחיפה בביתו של רוטנברג קיים בית-ספר קבוע לחיילים, ודרכו עברו כבר למעלה מעשרת-אלפים חיילים. לומדים לא רק אנאלפבתיים. בזמן האחרון הנהיגו שגרורים שלמים מפסיקים אימוניהם וכל פעולותיהם הצבאיות וכל הגדוד נהפך לבית-ספר ולומדים. המפקדים, הסמלים והטוראים, כל אחד לפי צרכיו. ומעניין — שבחודש הלימוד לא היה אף מקרה אחד של עריקה, אין הפרת משמעת, וחדר-מעצר של הגדוד נהפך לכיתה. עד עכשיו למדו שני גדודים בדרום וגדוד אחד במרכז. עומדים להרחיב זה לאט לאט על כל הגדודים. בחודש הלימודים לומדים גם שירים עממיים, ריקודים, והוויי ישראל, וקשה להגזים בהשפעה המעמיקה והחיובית שחודש הלימוד השריש בכל החיילים, בטוראים ובמפקדים.

מלבד עברית מקדישים 30 שעות ללימוד ידיעת-הארץ, על-פי ספר מיוחד שיצא על-ידי הצבא — "זאת-ארצי". לימוד ספר זה הוא חובה על כל חייל, כחלק מהאימון הצבאי. 40 שעה מוקדשות לתולדות עמי-ישראל על-פי ספר מיוחד ו-40 שעה להיסטוריה כללית. לומדים גם חשבון, על-פי ספר צבאי, שהחשבון הוא כולו מחיי צה"ל. חייל שגומר ארבעה ספרים אלה מקבל תעודה של חניך ב"ס עממי. מעכשיו תהיה חובה ללמוד גם 30-40 פרקים מהתנ"ך. זו תהיה השכלה של חובה על כל חייל, שלא קיבל חינוך יסודי בב"ס עברי.

הצבא גם מאפשר לקצינים שלא קיבלו חינוך תיכוני ללמוד בעודם בצבא ולקבל תעודת בגרות ממשרד-החינוך לאחר בחינה מיוחדת. לומדים קרוב לתשע-מאות קצינים קורסים של ב"ס תיכוני בשעות הערב, שלוש פעמים בשבוע, משעה 5 עד שעה 9. רבים מהם כבר קיבלו תעודת בגרות. עוזרים לקצינים שיש להם השכלה תיכונית להשתלם בלימודיהם, ונוצרים חוגי-לימוד בצבא — לתנ"ך, למתמטיקה, לעברית, ללשונות זרות. יש כבר כמאה וחמישה חוגים כאלה בצבא, וכל חוג מונה 25-30 איש. מלבד זאת לומדים כשש-מאות חיילים כמוסדות גבוהים בחיפה ובתל-אביב בהנחה מהמוסד ובתמיכת הצבא.

אין ברעתי למסור כאן דו"ח מפעולת הצבא בשטח החינוכי; אולם רציתי להדגיש הבעיה הגדולה שהצבא מנסה לפתור ובמידה שהוא עושה בה — עבודתו היא לברכה, אבל הוא עושה רק בשנתון שמגיע לצבא. ואין ספק שאיש ששירת בצבא — הוא אזרח יותר נאמן ויותר מועיל ויותר מוכשר מאיש שלא שירת בצבא. וכיחיד רבה ויקרה עבודתו החינוכית של הצבא בקרב הטייונים מבני העלייה — שהם עכשיו רוב הצבא. והצבא הוא בית הספר הגדול והחשוב ביותר בארץ, ועושה יותר מכל מוסד אחר ללימוד האומה, כי בצבא כולם שווים, לכולם יש אותם החובות וכולם נהנים מאותן הזכויות, וזה מפתח חוש האזרחות החיובית. אבל לא כולם מגיעים לצבא, והזמן שמשרתים בצבא לא מספיק — ויש בעיה גדולה של הנוער בגיל שלאחר בית-הספר היסודי ולפני גיל הצבא, כלומר בגילם של 14-18, שיש בהם כאלה כמאה אלף נערים ונערות, וכן כעשרים או מכסימום עשרים וחמישה אחוזים מקבלים חינוך מקצועי ותיכוני. השאר — ורבים מהם לא קיבלו קודם שום חינוך יסודי — הם עוזבים להשפעת הרחוב בשכונות עוני ופרברים, וזוהי בעיית גדנ"ע.

ולא בלי חשש של חזרה ושעמום אני מוכרח עוד פעם להדגיש שאם באמת נעמוד שוב לפני מלחמה עם הערבים — ואיש בעולם לא יוכל להבטיחני שמלחמה זו לא תהיה, הרי כל סיכוייני לגנצ' ואני מאמין בהחלט בניצחון תלוי בכך באיזו מידה הלוחמים שלנו יעלו ברוחם, מסירותם, בחונם, בהתלהבותם, בחלוציותם, ולא רק באימוניהם ובזיונם, על הערבים. ובעיית הנוער שבעוד 3 או 4 שנים יוכנס לצבא, בני 14, 15 ו-16 היא בעיה גורלית. תנועות נוער בארץ מקיפות בערך ... נערים. איני שולל

לגמרי ערך פעולתן, ומעט ההתיישבות החלוצית שיש לנו במידה ידועה היא פרי עבודתן. אבל איני בטוח שהפסדן אינו עולה בשכרן. כי הן אינן מחנכות לעם, אלא למפלגות. נוסף לכך — הן מטפלות רק בעיקר בנוער הלומד, והנוער הדל ונוער העלייה הצעירה עוזב לנפשו, והם הרוב הגדול, ומהם ייבנה הצבא ומהם ייבנה העם. אין למדינה האפשרות להנהיג חינוך תיכוני חינום, ואין כל תקווה לנערים אלה לקבל איזה חינוך שהוא.

גדנ"ע טיפל עד עכשיו בעיקר בנוער הלומד, אולם החלטתי שהטיפול בנוער זה, עד כמה שיש בו עניין צבאי וביטחוני, יימסר לבתי-הספר עצמם בהשגחת משרד-החינוך. בשיבה משותפת בין נציגי הצבא ומשרד הביטחון קבענו סדרי החינוך הטרנס-צבאי, שיוטל על בתי-הספר התיכוניים. איני יודע באיזו מידה הדבר מוצא לפועל, ויש לי ספק אם המורים ומנהלי בתי ספר מבינים מה עליהם לעשות, לא רק בחינוך טרנס-צבאי, אלא בחינוך הנוער שבידם לקראת בניין עם וארץ. אולם לגבי נוער זה אין דאגה יתרה. יש צורך, דיברתי כבר על-יך עם המטה, שפעם או פעמיים בשנה יכונסו כל המורים למחנה, ואנשי הצבא ישוחחו אתם על ענייני הביטחון והכשרת הנוער להגנת המולדת ולבניין אומה מלוכדת. פעולת הצבא בנוער תיחור מאכן ולהבא לנוער העובד, העוזב ובני המעברות ויישובי העולים והפרברים — לנוער שאינו לומד בבתי ספר מקצועיים או תיכוניים. הטיפול בנוער לא יהיה צבאי, גם לא כל-יך טרנס צבאי, אלא הייתי אומר טרנס-נחיל. יש להקנות לנוער זה ערכי יסוד, אנושיים ויהודיים, הכרת הארץ, כבוד יהודי, סדר וניקיון, משמעת, רגשי אחווה אנושית למען יהיו אנשים, יהודים, חלוצים ולוחמים. יטפחו בהם כישרון הסיוור, מחנאות, שיט, תעופה ויטעו בהם אהבה למולדת, למדינה ולערכי האומה העברית, ורוח של גבורה. הכוונה היא לא למיליטריזציה של הנוער, אלא להכשרתו לבנות העם והמולדת ולהגן עליהם. רק כמסגרת ממלכתית כללית ורק טובי המחנכים בצבא יוכלו להפוך הנוער הפרוע, נוער הרחוב, עשוק חינוך ותרבות, לנוער המשתלב בתוך מסכת יצירתנו הממלכתית.

לפני שאעבור לענייני ביטחון עיקריים שאינם תלויים בצבא, אציין פרט אחד שהוא חשוב בעיני. הצבא כעם מורכב מכל הגלויות, ומהרגע הראשון חששתי לכך שצבאנו יחולק לשני גזעים — המפקדים יהיו כולם אשכנזים, והפקודים יהיו בחלקם הגדול מעדות המזרח, ודרשתי מהמטה והמפקודים שיעשו קאמפיס מיוחדים להכשיר ולהעלות בני עדות המזרח לדרגת קצינים. ביקשתי עכשיו רשימת הקצינים מעדות המזרח: אי-אפשר היה לעשות זאת, כי אין רישומים בצבא לאיזה עדה אדם שייך, וזה נכון, אולם רשומה ארץ-הלידה, באופן שאין לדעת על-פי הרשימות בצבא מי הוא אשכנזי ומי הוא עדה אחרת, ואני מניח שרוב הקצינים הם ישראלים. בסך הכל יש בשירות סדיר 4417 קצינים, מהם 742 בשירות חובה, 3675 בשירות קבע, ואין לדעת כמה מהם אשכנזים וכמה ספרדים ועדות מזרח אחרות. (במילואים יש 8983 קצינים). וקיבלתי רק רשימה של קצינים עולים, ושמחתי לראות שיש בין הקצינים תימנים, הודים, מרוקנים, פרסים ועוד. בראש עומדים הבולגרים — 121 קצינים, אחריהם באה עיראק 47, מצרים 35, תורכיה 31, ירדן 28, סוריה 17, פרס 5, מרוקו 7, תימן 4, לבנון 4, סין (יוצאי-רוסיה) 2, הודים 3, טריפולי 6, לוב 4, טונים 6, אפגניסטן 1.

בשביל זמן קצר של 3-4 שנים אני חושב זאת לכיבוש חשוב במיוזג גלויות של קציני צה"ל. בכלל יש מ-47 ארצות. 23 מאירופה, 11 מאסיה, 5 מאמריקה צפונית ודרומית, 7 מאפריקה, 1 מאוסטרליה. משאר הארצות: בראש ישראל, פולין, גרמניה, רומניה, צ'כיה, רוסיה, אוסטרליה, הונגריה, בולגריה. בשירות חובה יש 742 קצינים, מהם 397 ילידי הארץ (53.5%). בצבא קבע 3675, מהם 780 ילידי הארץ (21.2%). בסה"כ 4417, מהם 1127 ילידי הארץ או 26.6%. אחרי הארץ באה פולין: בחובה 78, בקבע 876, יחד 954 או 21.5%. אחריה באה גרמניה 489=454+35 או 11¹/₂%, אחריה רומניה 57=339+19 או 8.9%, אחריה צ'כיה 201=224 או 5%, רוסיה 1=193+194 או 4.4%, אוסטרליה 6=155 או 3.5%, הונגריה 23=144+167 או 3.7%, בולגריה 33=88+121 או 2.7%.

ה דאגות הגדולות לכיטחוננו הן מחוץ לצבא. אמנה אותן בקיצור:

(1) היישובים החדשים. במלחמת השחרור מילאו היישובים תפקיד גדול, קרבי ומוסרי. העובדה שכמעט אף יישוב אחד לא נכבש ולא ברח ער קרוב לפלישה חיסנה המורל של היישוב ונטעה בו אמונה בכוחנו. ראיתי זאת בלילה הראשון לפלישה – כשתל-אביב הופצצה – בפעם הראשונה על-ידי מטוס-ירב מצרי. הייתי אז במקרה קרוב למקום ההפצצה – שידרתי בפעם הראשונה ממשרד ההגנה לאמריקה. הפצצה נפלה בשעת נאומו, גמרתי, דיברתי ונסעתי למקום הנתקף – תחנת רידנינג בשדה התעופה, חזרתי הביתה וראיתי אנשים מציצים מכל החלונות – בדאגה אבל לא בפחד. ואם כי תל-אביב הופצצה אחר-כך כמה פעמים מבלי שהיו בידנו בחודש הראשון מטוסי-קרב – לא היה פחד בתל-אביב וביישוב. וברור שעמידת היישובים לפני כן מילאה בזאת תפקיד מכריע.

אם במקרה סיבוב שני יתחילו היישובים החדשים לברוח, בדרכים יתנועעו פליטים יהודים ותפרוץ פניקה בציבור – עלול הדבר להביא לידי כישלון ותבוסה, היישובים החדשים אינם מחוסנים – מפני שאינם מבוצרים מבחינה כלכלית, ורבים מהם מיושבים למחצה ולשליש. כאן יש סכנה עצומה. כאן דרוש לא תיקון צבאי (זימון, מינוי מא"זים, הצבת חיילים) אלא תיקון כלכלי – ביסוס היישוב: מים, אדמה, מתיישבים, בתים; לא יישובים חדשים – אלא ביסוס הקיים!

(2) פיזור יותר רציונלי של האוכלוסין – מניעת התרכזות יתרה ונוספת באזור תל-אביב. מתן הקלות להקמת בתי-חרושת ומלאכה בנגב, בירושלים, במסדרון ירושלים, מצפון לעכו.

(3) ייהוד הגליל. פה יושבים למעלה ממאה אלף ערבים, בשטח רצוף, עם מרכז עירוני כולו ערבי – היישוב העירוני הערבי היחיד בארץ, נצרת; היישוב כולל 65,000 מוסלמים, 25,000 נוצרים, כ-13,000 דרוזים. השטח המיושב על-ידי הערבים תופס שטח של 3 מיליון דונם (בזמן המנדט היו בידי הערבים רק שני מיליון). ליהודים היו 500,000 דונם, וחצי מיליון היו דרכים, אדמת ממשלה ומוסדות נוצריים שונים. לערבים יש עכשיו 700,000 דונם, 1.3 מיליון היא אדמת נפקדים. בשטח הנפקדים חלקו לא מעובד, חלקו חכרו הערבים, וחלקו חכרו יהודים ומעסיקים ערבים, החוכרים היהודים הם לרוב לא איכרים אלא סוחרים. כ-80,000 ערבים יושבים על אדמתם. ויש כ-20,000 שאינם יושבים על אדמתם והם מסרבים להתיישב על אדמת נפקדים, מתוך הנחה שהנפקדים ישובו ויקחו אדמתם. בנצרת גופה יש כ-4,000 פליטים כאלה המסרבים לקבל אדמת נפקדים.

בנצרת בלבד יושבים 21,000 ערבים. מתוך 75,000 המוסלמים יש כ-6,000 בדוויים, מחולקים ל-32 שבטים קטנים מפוזרים בכל הגליל, הם עוברים ממקום למקום. מצב האוכלוסין הערבים, מחוץ לפליטים טוב. לא משלמים מסים, מקבלים מחיר גבוה בעד התוצרת, עוסקים בהברחה. גם נשק.

במצב זה יש סכנה מדינית וסכנה ביטחונית. ויש הכרח לעשות שני דברים: (1) להקים יישובים בגליל העליון. (2) לרכוז יהודים בנצרת ולבצע החלטת הממשלה על הפיכת נצרת למרכז המחוז. יש להקים מוסד משותף – של משרד הביטחון, הסוכנות ומשרד-החקלאות להתיישבות חקלאית בגליל, ומוסד של משרד הפנים, מסחר ותעשייה, עבודה והאוצר והממשל הצבאי – להקמת יישוב יהודי בנצרת.

אם לא יימצאו מתיישבים – יש לדעתי לבדוק אם לא תקים הממשלה מספר חוות לעבר האדמות ברג'י. יש לעיין בשאלת גיוס הערבים לצבא.

(4) הכרחית רגאה מיוחדת של משרד התחבורה בשיתוף פעולה עם חיל-הים וחיל-האוויר להרחיב התעופה האזרחית והספנות הישראלית, עלינו לנצל השילומים למען חיווק מהיר של הצי המסחרי; חיל-הים וחיל-האוויר הם הענפים היקרים ביותר בצבא, והעצמה הדרושה לנו באוויר ובים לא נוכל לבנות רק בכספי התקציב הצבאי. חיל-הים פולט שנה שנה מספר לא קטן של ימאים

– חזירתם למקצועות יבשתיים הוא הפסד משקי וביטחוני, והוא הדין בחיל-האוויר.

(5) יש הכרח בפעולה מאורגנת בעזרת הצבא של גיוס נוער בגיל 16-18 בצפון אפריקה ובדרום אמריקה. אני מעורר בהזדמנות הבעיה הגדולה – אולי בעיית הבעיות – של קיבוץ גלויות של יהדות הגוש הסובייטי ושארית-ארצות האסלם. לי נראה שזו צריכה להיות דאגתנו הראשית בשנים הקרובות – למדינה זו, להתיישבותה, לחירותה ולביטחונה, חסרים לפחות עוד שני מיליון יהודים. אני מדבר עכשיו על צורך מצומצם – על הגדלת כוח-האדם בגיל צבא.

המפלגות הפועלות בצפון אמריקה וגם הסוכנות לא הצליחו. יש לעשות ניסיון על-ידי קציני צבא מובחרים – יש להעלות לפחות 12,000 צעירים לשנה.

זה מחייב טיפול בחייל העולה לאחר השתחררותו מהצבא. יש צעירים רבים בודדים מהעולים. כל זמן שהוא בצבא הוא מרגיש עצמו טוב, הוא רוכש השכלה, מקצוע, כבוד עצמי, יחס חברי טוב ומרגיש ברכת המדינה. ברגע צאתו מהצבא הוא נעזב לנפשו, אין לו מודע ומכיר, ואם משום-מה אינו מצליח למצוא עבודה ושיכון – הוא מתיאש וחוזר ומביא דיבת-הארץ.

(6) יש גם לעשות פעולת הסברה וארגון בתוך הצבא – שחיילים משוחררים ילכו להתיישבות, ויש לתת למתיישבים אלה זכות עדיפה בשיכון ובהשקאה. זה מחייב חקלאים ותיקים שיתנדבו להצטרף ליישובים כאלה כמדריכים. אני מאמין שהדבר הוא אפשרי, והצבא, נוסף על נח"ל יוכל לתת אלפי מתיישבים חדשים בכל הארץ. ביטחון הארץ אי-אפשר להעמיס על הצבא בלבד – רק שרשרת של יישובים מבוצרים מבחינה כלכלית ובעלי עבר צבאי – ישמשו אחד הייעודים הנאמנים ביותר לביטחוננו. בניין הארץ וביטחונה כרוכים זה בזה, והצבא צריך ויכול להפוך לכוח מתיישב.

סיכומים:

- (1) ררושה עכשיו תכנית ביטחון לשלוש שנים: באימון וברכש.
- (2) הכיוון הראשי – שכלול איכותם של כוחות הביטחון.
- (3) הגברת יחידות לוחמות על חשבון שירותים.
- (4) ביחידות הלוחמות יש להעדיף כוחות המחץ (אוויר ושריון), ואימון יחידות קומנדו.
- (5) אימון סגל הפיקוד במילואים קודם לאימון המילואים.
- (6) יצירת תנאים לגיוס מהיר של מילואים (רכב ומחסנים).
- (7) איוון תקציבי הביטחון במגמה להגדיל הרכש (נשק, רכב וציוד), ולהקטין סעיפי החזקת כוח-אדם.
- (8) עקירת כל כפילות במטות ובמשרד-הביטחון, וצמצום שיא חיילי קבע ואזרחים למינימום ההכרחי ביותר.
- (9) שחרור הפיקוד הצבאי מדאגות משק וכסף ותשלומין וריכוזו – באימון ותכנון מלחמתי. העברת תפקידי משק ואספקה ותקציב לרשות אזרחית במשרד הביטחון.
- (10) היעזרות מכסימלית במשק אזרחי לאספקה, להובלה, לבניין, לייצור צבאי ולשאר שירותי הצבא.
- (11) אימון צבאי מוכרח להיות מלווה בהשרשת החיילים בערכי התרבות של עם ישראל ובהאבת המולדת והמדינה ובמחיקת המחיצות העדתיות ושילוב הוותיקים והחדשים בחיי המדינה ובכנייתה. בלי עם אחיד לא יקום עם לוחם.
- (12) הרחבת פעולת גרנ"ע בקרב הנוער העובד והעוזב, בגיל 14-18 למיוזג גלויות, לבניין הארץ ולביטחונה, ולשם כך פעולה מתאימה גם בקרב מחנה המורים.
- (13) ביצור כלכלי של יישובי העולים.
- (14) מניעת ריכוז נוסף באזור תל-אביב ופיזור רציונלי של האוכלוסין, למען חיווק ירושלים, הפרוזדור, ערכות הנגב.
- (15) ייהוד הגליל ונצרת.
- (16) הגדלת התעופה והספנות האזרחית.
- (17) העלאת נוער מצפון אפריקה ומדרום-אמריקה.
- (18) טיפול בחיילים המשתחררים מהצבא, והפניית חיילים להתיישבות.